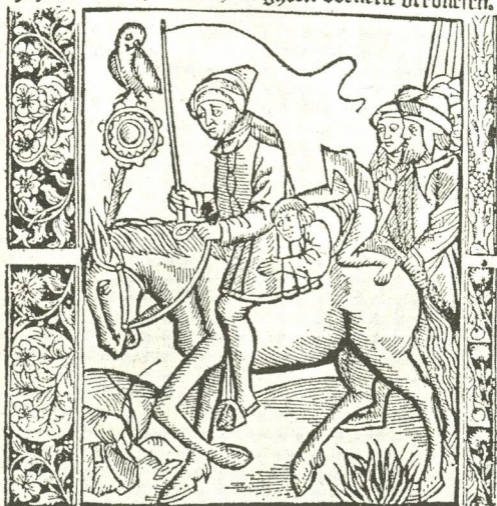

TIJL UILENSPIEGEL, hoofdfiguur van een oorspronkelijk Duits volksboek van Hermann Bote (gestorven 1520), bestaande uit grappen en grollen uit het leven van een half-historische, half-legendarische Nederduitse „held” uit de veertiende eeuw, spoedig in het Nederlands vertaald (oudste bekende druk „gheprint Thantwerpen in die Rape

Uilen Spiegel

Van vlespieghels leuen

Eÿschimpeliicke werckē / cÿ wōderlücke auontueren die hi hadde want hi en liet hem gheen boeuerie verdueren.

by [...] Michiel van Hoochstraeten”, tussen 1519 en '46) en weldra in Vlaanderen ongemeen populair, ook in een nationale interpretatie van de Tijlfiguur als Vlaamse held en vrijheidsstrijder.

In het oude Nederlandse volksboek wordt Uilenspiegel geboren in Knetlinge by den Welme (= Kneitlingen) en sterft hij in Mollen (= Mölln). In een Amsterdamse druk van 1637 en een Antwerpse van 1640 sterft Uilenspiegel in Damme (bij Brugge), omdat men het graf van Jacob van Maerlant voor dat van Uilenspiegel hield. In 1782 wordt Uilenspiegel, in een uitgave van Snoeck-Ducaju te Gent, ook in Vlaanderen geboren, namelijk in Knesselare; weliswaar verlaat Tijl zijn geboortestreek, komt op zijn tochten door Europa ook in Duitsland terecht, maar hij keert uiteindelijk toch weer naar Vlaanderen terug en sterft in Damme. In een reeks Antwerpse drukken uit het laatste kwart van de achttiende eeuw en de eerste helft van de negentiende eeuw (door P.J. Rymers, J.H. Heyliger, J. de Cort, F.I. Vinck, J.N. Vinck, J. Thys) wordt Uilenspiegel in Knittingen (sic) geboren, maar sterft in Damme; ook Gentse drukken uit dezelfde periode (o.a. van J. Gimblet, L.R. van Paemel) vertonen hetzelfde stramien. In andere Gentse drukken (o.a. van I.C. van Paemel, H. de Ceuninck) wordt Uilenspiegel eveneens in Knittingen geboren, maar sterft in Mellen of Melle, kennelijk de door de naam Mölln opgeroepen

Oostvlaamse gemeente. Knesselare als geboorteplaats blijft een bijzonderheid van de Snoeck-Ducaju-uitgaven (de eerste in 1782, de achtste in 1898); de Brugse en Gentse stadsarchivarissen J.O. Delepierre (1840) en P. van Duyse (1858) namen het in geleerde vertogen respectievelijk pro en contra Knesselare op. In de Brusselse Loosfelt-uitgaven (bijv. in 1885) wordt Uilenspiegel „in een dorp in Vlaanderen” geboren en sterft „in de stad”, zonder nadere precisering.

In al deze uitgaven blijft Uilenspiegel een pretenteloze grappenmaker. Een Vlaamse vrijheidsheld wordt hij pas in de roman van Charles de Coster (z. aldaar) van 1867, waarin Uilenspiegel nu ook in Damme geboren wordt en de Tijl-figuur voor het eerst omringd is door Nele, het „hart” van Vlaanderen, en Lamme Goedzak, het symbool van zijn grove zinnelijkheid. Omwille van het virulente antiklerikalisme is deze in het Frans geschreven, doch door en door „Vlaams” geïnspireerde roman in Vlaanderen zelf nooit echt populair geworden. Wel gaf hij de stoot, o.m. via vertalingen door R. Delbecq (1896, met J. Lefèvre; van de tweede druk af, 1914, met R. de Clercq; achtste druk 1956), M. Peetermans (1943) en Theun de Vries (1947) en studies als die van L. Monteyne (1927) en U. van de Voorde (1930), tot een in mindere of meerdere mate nationale, soms nationalistische interpretatie van de Tijl-figuur bij auteurs als A. Moortgat (Uilenspiegel, drama, 1903), Auctor [= J. Bruylants jr.] (Tijl Uilenspiegel in Vlaanderen, roman, 1904), L. Ernest, Jz. (De streken van Uilenspiegel, blijspel, 1909), R. Verhulst (De jeugd van Tijl Uilenspiegel, roman, 1915-'16 als feuilleton in Het Vlaamsche Nieuws, 1942 in boekvorm; Tijl Uilenspiegel en Lamme Goedzak, roman, 1920), A. van de Velde (Tijl, 1925 en Tijl

Het Ch. de Coster-gedenkteken te Elsène door Ch. Samuel (1894).

Houtsnede door F. Masereel.

II, 1930, toneelstukken; Nele van Ingedal, roman, 1944), Jeanne de Bruyn (De speelman en zijn zoon, 1941), H. Claus, (Tijl Uilenspiegel, toneelstuk, 1965) en in liederen van F. Vercnocke, K. Vertommen, Th. Vonck, B. Peleman e.a. Bovendien bleef ook de schalk van het volksboek, los van enige tendens, voortleven in talrijke literaire (F. Timmermans, B. Decorte) en populaire bewerkingen, jeugdboeken, tekenverhalen enz.

Tijl Uilenspiegel symboliseert in de V.B. de strijd tegen onderdrukking en vreemde overheersing en werd daardoor, behalve in de literatuur van nationale inspiratie, een geliefkoosd motief in de muziek (Tijl Uilenspiegel, opera van J. Blockx op tekst van H. Melis, 1900; Thyl Uilenspiegel, orkestsuite door F. Alpaerts, 1927; Zeven Tijlliedereren door L. de Vocht op tekst van B. Peleman, 1968) en in de plastische kunsten (grafiek van J. Masereel, J. Cantré, J. Minne; glasramen van F. van Immerseel; beeldhouwwerk van A. Poels, R. Cornelissen enz.); ook tal van verenigingen en bladen die in de V.B. een rol speelden, droegen of dragen zijn naam, inzonderheid de Uilenspiegel-Gezellen, die door manifestaties als tentoonstellingen en congressen Tijl in het bewustzijn van het Vlaamse volk trachten te doen voortleven.

LITERATUUR : E.H. van Heurck, *Tijl Uilenspiegel et Lammen Goedzak dans la Littérature et l'Imagerie populaires* (1927); - I.M. Bostelmann, *Der niederdeutsche Uilenspiegel und seine Entwicklung in den Niederlanden* (1940); - *Het volksboek van Uilenspieghel*, ingeleid en van aantekeningen voorzien door L. Debaene en P. Heyns (1948); - *Charles de Coster* (catalogus Brussel, 1959); - A. Gerlo, *Charles de Coster en Vlaanderen* (1959); - W. Krogmann, *Niederdeutsche Mundartdichtung*, in *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, II (1955, tweede uitgave, p. 498-513); - *In het spoor van Uilenspiegel*, samengesteld door B. Peleman (1968); - *Tijl Uilenspiegel wereldburger* (catalogus Antwerpen, 1968); - P. Honegger, *Uilenspiegel. Ein Beitrag zur Druckgeschichte und zur Verfasserfrage* (1973); - L. Simons, *Eulenspiegel und der flämische Freiheitskampf*, in *Eulenspiegel-Jahrbuch 1974* (p. 3-9).

LUDO SIMONS